МІКОЛА АРОЧКА

МАТЧЫНА ЖЫТА

Паэмы
і вершы

МІНСК
«МАСТАЦКАЯ ЛІТАРАТУРА»
1978

Бел 2
А 84

А $\frac{70403-058}{М\ 302(05)-78}$ 39—78

© Выдавецтва «Мастацкая літаратура», 1978 г.

ДЗВЕ ПАЭМЫ

МАТЧЫНА ЖЫТА

1

На пагорку, за вёскай,
пад купай старых бяроз,
я застаў толькі свежы грудок
з крыжам:
«Ефрасіння Смалянава
1928—1944».

2

Зямлі патрэбна жыта...
Запавет
адзіны і спрадвечны —
людзям, нівам.
Нясу яго я ў слове лейтматывам
праз лёс уласны,
праз трывожны свет.

Я вызнаў боль і праўду каласоў
на матчыным загоне...
Колькі пераджыта!
Дазволь наказ твой, матчынае жыта,
як зерні, ўзяць —
з тваіх зямных асноў.

Твой даўні боль —
мой пажыццёвы крыж —
нясу я зноў за вёску, пад бярозы,
я кіну тыя зерні не ў барозны,

а каля сцежкі —
ў свет,
дзе ты ляжыш.

Рассыплю іх...
Тры сажні — твой загон.
Ён зарунее густа і трывожна.
Ты выглянеш
з-за цеснай агарожы,
свой жвіравы пакінуўшы палон.

Ды нехта апярэдзіў:
твой грудок
ужо даўно праклюнулі зярняты.
І з нематы магільнай прарасла ты,
сцяблінaчка,
зялёны каласок...

Зямлі не адрадзіць тваe красы.
Закон ёсць непаўторнасці ў прыродзе.
Але чаму здаецца:
узыходзяць
твой стан-сцяблінка,
вейкі-каласы?

Чакала ты мяне?
Я з кожным летам
бліжэй падходжу да цябе,
бліжэй.
Ды і тады не будзе мне лягчэй,
калі мой свет
з тваім самкнецца светам...

Чаму на знак нядобрага чуцця
ў той дзень
я не прыйшоў на паратунак?

Чаму табе не суджан быў кірунак
пасля пакут —
да паўнаты жыцця?

Калі б там быў —
здаецца б, засланіў
ад кулі здраднай маладыя вёсны.
Зірну ў той час —
і болем невыносным
павее зноў
ад каласоў, ад ніў...

3

Жыта зажалі.
Пасляваеннае першае жыта:
колас падкошаны —
ў касцы прабітай...
Жыта вяртала трывожна
з пожні —
гільзы, біклажкі парожнія,
пісьмы салдацкія —
з пекла апошняга бою
і фотакарткі,
спавітыя нашай журбою;
ярасць асколкаў,
ствалоў варанёных...
Жыта вяртала
імёны, імёны —
на кацялках,
на крывавых рубашках,
алюмініевых лыжках
і спражках...

Сцяблінка кожная,
колас, камень

чадна прапахлі
дымком гаркавым,
попелам, стогнам,
пылам дарожным —
мы іх вязалі
ў снапы на пожні...

Першы сноп — матчын —
самы сцяблісты,
на галашэнне,
на боль каласісты.
Колькі ўздыханняў —
гора не згасла! —
ледзь абняло гэты сноп
перавясла.

Другі сноп — Фросін:
колькі ў ім бедства!
Горкіх, сіроцкіх дарог
яе бежанства,
што ад франтоў уцякала,
тулялася —
аж перавясла ў снапе
развязалася!

Трэці сноп мой —
ён танчэй на нягоды.
Ён дае згоду
жнеям хаваць у збанку
прахалоду...

Тварам да ўсходу
стан разгібае
Фрося:
серп замірае
са жменяй калосся...

Снапы мяне добра ўгрэлі —
укладвала Фрося воз.
Рублём я ўціскаў,
каб на грэблі
калдобісты шлях не растрос.

Вазок наш пакоўны, бухматы —
пакрэктвае...
Едзе тут шмат
і новых засеваў багатых
і стрэх залацістых для хат.

Мы стогн пакідаем на пожні —
з натужлівым рыпам калёс.
Мо ў нашага жыта апошні
такі ўжо калдобісты лёс...

Хто толькі не кваліў!
І ўсякі
цябе дратаваў на свой лад...
Пад шапкамі бабкі-дзесяткі,
як хаткі...
Вёсачка хат!

Паедзем мы, вёсачка, ў вёску.
Пярэбары ў добры час!..
Пустога іржышча палоска
праводзіць журботліва нас.

Вячэрняя грэбля п'яна
калыша пакладзісты воз.
З бакоў мы —
з густым туманам —
на варце ля дрогкіх калёс...

Ды воз —
пахіснуўся грузна!
Трымайце ж сцяну гузыроў
зацята,
і плечы, і вусны,
і ў скронях гарачая кроў!

Штурхайце ж вы,
рукі і словы,—
яшчэ хоць на крок,
на крок! —
гару,
што абвалам гатова
змахнуць нас у гразкі рышток...

Хто думаў,
што гэтак хіснецца
і лёс наш,
як гружаны воз?
Што суджана будзе сустрэцца
нам з наступам новых пагроз?

На шлях
выпаўзала з абрэзамі
тады яшчэ часта вайна.
Вазы з кірмашу пératрэсвала.
Зграбала ўмалот з гумна.

Высочвала
сельсаветчыкаў
на грэблі ў прыцемку дня
гайня
бітых Шкробатаў, Зеньчыкаў...
...Я ўчуў
порсткі сполах каня...

5

— Ха-ха!..
— Заселі, ядрона вашу, па самыя ступіцы...
— Чый гэта малакасос? Хімін?
— Ты знаеш,
каму будзеш здаваць паставачку?
— Прывязеш на круточынскі хутар!.. Сам!
— Тут баба, ядрона налева!.. Бежанка?
— Ух ты! Падыдзі, красунька...
— Будзе нам, Гэнька, добры выкуп...
— З барышом, ха-ха!
— Парні гэтага вераб'я... Хай не скача!

6

Ад вёскі ўдарылі фары.
На шлях паласнула святло.
Замерлі дзве вольхі ў пары.
Нікога... Нідзе...
Як змяло...

Прарвалася гора ў дзяўчыны...
Паедзем!
Прайшла ля вярбы
салдацкая песня ў машыне,
тручыся аб нашы снапы...

Напэўна,
ўсё ўладзіцца ў свеце,
аціхне, як гром над шашой.
Ці столькі бяды, ліхалецця
вісела над кожнай душой?

У пастку
тут крыўдна трапіць...
Ці столькі спазнана раней?

Збудзілася ўсё ў табе —
раніць!
Паедзем!..
Там будзе раўней!

Вунь накрыж
дзве знічкі ўпалі.
Парыпвае Зорны Воз.
Няйначай,
і ён са снапамі —
па попелу шэрых нябёс...

7

Ток...
Выпратваў снапы адзін я...
Тут учора,
пры цёмным вазку,
у гуменцы,
спішэлым дзіўна,
ты кранула маю руку.

Грудавым разнатраўем мурожным,
палявою цяплынню жніва
густа пахла...
Дрыготка-трывожна
штось хмялець пачала галава.

У табе штось парыўна наспела!
Працінаў мяне поціск рукі.
У маўчанні тваім нешта пела,
вірава́ла,
як плынь ракі.

Прыпадала ў трымценні нейкім —
мне на рукі сплываў агонь!

Шапатлівыя, шорсткія вейкі
быццам сыпалі
іскры ў далонь...

Што з табой?
Адхіснулася спуджана.
У гарачцы і рукі і лоб.
Пэўна, тое,
што ў сэрцы разбуджана,
як сцяблiны,
не звяжаш у сноп.

Той выпадак на грэблі гразкай
ці не стаўся апошнім штуршком?
«Я паеду...» —
і ўдарылі цяжка
словы,
сказаныя цішком.

«Я паеду...»
Праз ноч прыстаронка,
дзе шуршанне ды піск мышэй,
ты глядзела на бераг свой стромкі,
на зямлю,
што няма даражэй.

Там, ля вашых Смалян,—
бор смалісты,
яр цяністы
з лясною травой.
Як стрыкаецца памяць дзяцінства
у маліннiку
крапівой!

«Я паеду...»
Куды?!. Толькі ж памяць!

Дзе той бор па-над ярам крутым?
Лес, як лёс твой,
даўно пашчапаны.
А Смаляны?.. сяло?
Кроў і дым.

Не шукай там
ні маці, ні хаты.
Пакланіся ды едзь сюды.
Будзе доўга агонь,
тройчы кляты,
тлець пад попелам чорнай бяды...

Бор камлісты
і ў нас пасечаны.
Цень чацвёртай сасны... у крыві.
Пад страху
кроплю гора Смаленшчыны
прыгарнула матуля...
Жыві!

Будзь у нас!
Ці загон табе вузкі?
Ці ж ты ў хаце у нас —
не свая?
Прытуліў цябе край беларускі.
Прыгарну цябе я...

Мова вуснаў!
Як глуха, трывожна
разрастаецца ростань ва мне...
У абдымках згарае
«не можна...»,
ў пацалунках канае
«не...».

8

Прыстаронак з прымятай саломай...
Ды праз ноч,
праз шуршанне мышэй,
зноў глядзіць,
не пагашаны стомай,
неспакой тваіх цёмных вачэй.

Праз дзіравы застрэшак зорка
ледзь свіціцца з начной сінявы.
Ты ў сусвет упіраешся зрокам,
а сама — ў маіх думках...
«Жыві!..»

Прыгадала:
цябе партызаны
апазнаць ішлі —
можа, дачка?
Быў гаючы для іхніх ранаў
свежы подых таго кутка.

Тваёй мовай,
тваёй слязою
гаварыла зямля смалян.
Ты для многіх была сувязною
іх лясоў, каласоў,
іх палян.

Што пасеяла гэтую смагу
непатольнай радзіннай любві?
Хто пасаг гэты даў
без пасагу?
І прысягу!..
А шэпт мой:
«Жыві!..»

Там жыццём
не была ты пешчана —
і адкуль жа пяшчоты бязмеж?
Ах, Смаленшчына, Смаленшчына,
і няўжо ты яе забярэш?

Ад хаціны,
ад матчыных гоняў,
ад сцяжынак,
                    што поруч ляглі,
яснасць воч, цеплыню далоняў
забярэш да свае зямлі?..

Ты прыўстала спакойна і пругка,
апраўляючы ўбор...
«Не крыўдуй!»
Наш абдымак — нібы парука
незабыўнасці...
                    «Я пайду...»

Павязлі цягнікі маю тайну...
Ты ўжо недзе ў дарозе...
                                        А мне —
рэха колаў,
агонь той растайны
ды твой воблік балючы ў гумне...

9

Прыналяж, мой цапок,
не віхляйся, лайдак!
Бі —
    вось тут!
Бі —
    вось так!
Каб аж пырскаў ток,

каб падскокваў снапок!
Калаці не гузыры —
каласы узвіхры!
Гупай роўна з-за пляча,
каб аж рэха —
ад біча!
Ды не пляскай па снапах,
а круці,
калаці,
як у бацькавых руках.
Помню, клаў ён з тарпы
ў два рады снапы.
Цупу-лупу,
цапок —
і няма капы!
Толькі пошчак па гумне!
А ў мяне?
А ў мяне?
Два рады кладу —
калаці ж, мой біч,
за ўсіх тых,
каму
ў тры цапы не біць...

«Адпачні,
ты уходаўся трошкі...
Падсілкуйся...
Ды скінеш з тарпы»,
у гуменца ішла пасля ўхожкі
маці...
Білі мы ў два цапы.

Планавала:
вось гэты ўмалот
мы, сыночак,
здамо на фронт...

Потым звыш —
яшчэ двойчы пасад —
за... аднаасобніцкі лад.

А затым —
і пасад
на сяўбу...
Ды хаця б да каляд —
і ў губу...
Уздыхала падчас:
«Ой, хутчэй бы ўжо
той калгас...»

10

У гумне,
на каленях стоячы,
пры ўмалоце, ля кучы зярнят,
вучыўся і я веяць жыта.
Бацькаў шуфель,
адглянцаваны да бляску зярнятамі,
з заміраннем тапіў я
ў сыпучае золата...
Уз-мах!
І, здаецца, на міг застывалі —
і вочы, і шуфель парожні,
вераб'і на гуменіцы,
цэлы свет!..
Толькі дзынкалі звонка, як промні,
ўрассыпную — па току — зярняты.
Спакваля асядала мякіна,
ападала пазаддзе...
Толькі чыстае, спелае зерне
з гуллівым падскокам ляцела
да расчыненых насцеж дзвярэй,
далёка, далёка —

праз гады, праз нястачы і голад,
праз дзіцячую хлебную радасць
у наступны ўраджай
Зямлі...

На золаце адвеянага жыта,
перад тым як зачыніць гумно,
маці шурпатымі пальцамі
пісала выратавальны
крыж.

11

— Ха-ха!..
— Прыгатовілі паставачку, ядрона налева?
— А мы што на грэблі казалі? Забыўся?
— Мы зараз памяць надточым!..
— Запрагай, малакасос, каня! Жыва!
— Вы што тут — аглухлі? Насыпайце мяхі!
— І не пікніце! Растрыбушым!
— Агнём апустошым... Чуеце?.. Амін!
— А дзе ваша дзеўка? Бежанка!
— Укрываеце? Ад мяне не ўцячэ!
— Звязём і яе на вазку...

12

Не ўратаваў ты нас,
бражкі гарлач.
Горкі ўрок навукі!
Мама,
ты не ўбівайся, не плач.
Не апускаць жа нам рукі.
Я ўмалачу —
на пастаўку, засеў.
След іх віхляецца ж п'яна...

Колькі загонаў у жытняй красе,
ўсмешак дзяцей
абакрана!

Шкробаты... Зеньчыкі...
Што іх клясці?
Злосць іх начнога бадзяння
па узбалоццях,
па золкім трысці —
ёсць хіба горш пакаранне?

Колькі мы
ў цёмных імшарах, барах
самі гібелі —
па спратах.
Сёння па тых жа
кустах, хутарах
гоніць іх жах
адплаты...

Фрося,
мяне часам хіліць журба...
З'ехала ты —
і ні весткі.
Маці ўздыхае:
ўпусцілі дарма
мы гадаванку нявесту...

Дзякуй, збярог
цябе твой парог!
Грозіць дарма недабітак.
Ён як учэпіцца...
Хопіць трывог.
Мама,
будзе ў нас жыта!

13

Пара сяўбы...
Зямлі патрэбна жыта.
Патрэбна жыта плугу, баразне,
далоням сейбіта і баране,
абжытай старане
і неабжытай.

Патрэбна жыта,
каб расправіць стан,
глыбіннай сілай выбухнуць чароўна
вясной...
Зямлі далёка не ўсё роўна:
расце на полі
жыта ці бур'ян?

Зямля рунець жадае аксамітам.
Ёй не ўсё роўна:
сноп альбо акоп.
На свеце, мусіць,
добра ўсё было б,
каб людзі болей думалі
пра жыта!

Як думалі тады, калі вайну
на Захад гналі...
Чыстае насенне!
Калі не мех, то ношку,
хоць бы жменю
укінуць на граду ці ў баразну!

...Той восенню
пра матчынае жыта
успомнілі палі і цягнікі.

З краёў далёкіх
ехалі жанкі,
вязлі ў абмен сякі-такі пажытак...

Знаёмае хусцінкі сіні ўзор
аднойчы згледзеў я:
здалося —
о, як цяпло ўнутры прайшлося! —
Фрося!..
Па-свойску закіроўвае у двор.

Вярнулася?!
З далёкіх папялішч
ты зноў да нас прыехала, смалянка!
Я ў думках клікаў —
ты пачула кліч!
Ты — як буслятка —
з попелу буслянкі...

Я ўжо хаду прыспешыў ад гумна,
ад асцюкоў кашулю не абтросшы.
Ды Фрося...
скіравала не адна.
Я стаў на міг,
да весніц як прыросшы....

Быў з ёй салдат —
карчысты, рабаваты.
Мне халадком павеяла знутры...
Ды мы — сябры...
Мы — болей чым сябры!
Крыжуюць сцежкі
зноў ля нашай хаты!

«Фамін...» —
кляшчыста цісне ён руку.

Нясе таропка рэчы да парога.
Падміргвае...
Не трэба мне нічога!
Мая аздоба, ўцеха —
не ў мяшку...

Мяне смяшыць рухавасць Фаміна:
ўвіхаецца ён з вымушаным спрытам.
Пара сяўбы...
Зямлі патрэбна жыта!
А ўсё ж чаму...
Чаму ты не адна?

Ты ўсё такая ж...
Толькі лёг ля шчок
якісьці цень засмучана-суровы.
Густыя, шорсткія,
з надломам бровы
ды каля вуснаў —
стоены смяшок...

Сюды прыйшоў з табою перажыты
боль новых страт —
ён попелам смыліць!
Боль хат, зямлі...
Ты ж — залатая ніць,
што звязвае надзеі іх на жыта!

Падходзяць людзі...
Думы над чалом
адныя ж кружаць...
Пра аблог знявечаны.
Гаворка... Клопат спраў.
Сядзіць Смаленшчына
з былой Заходняй нашай
за сталом.

14

Ехала жыта...
Першым з канца
рэшата выйшла Адася Крыўца.
Рэшата ў латах,
як сам гаспадар.
Рэшата з коптурам
несла свой дар...

Выбегла,
бразнуўшы клямкай каморы,
сіта салдаткі Тадоры...
Белай шчакой да мяха
тое сіта
цяжка прыпала...
Ехала жыта...

Выплыў Антосеў гарнец стары,
сплецены некалі з лыка ў бары.
Спорна кульнуўся
ў прадонне мяшка —
стукнула ў донца рука!

Бразнула ў Тэклі вядзерца скупа,
з шыбін дзяцей пазірала купка...
Выграбла з кубла...
Спагада ўваччу.
Сыпнула ў мех...
(«Сабе ўмалачу!»)

Вылез з-за весніц паўмісак Аўгінні
той, у якой, кажуць,
поўныя скрыні...
Можа, не так у іх сёння і поўна —
дзякуй табе усё роўна!

Дар умалоту ішоў са стадолаў,
золата нёс у шырокіх прыполах.
Неслі засекі,
каморы, кадушкі
меру — то з венцамі! —
то паўгарнушкі...

Ехала жыта...
Хто трошку,
хто ношку.
Хто толькі так пастаяў
ды пабожкаў...

Мерцы няёмка падчас,
ды не грэх:
сыпне — і поўны пад завязку! —
мех...

Ехала жыта...
Цяжэла ў падводзе.
Бабкі стаялі ля весніц:
«Хай родзіць!»

Вось і дом Шкробата...
Хай бы уранку
жыта мінула яго мураванку...
Бразнула брамка...
У вочапе рук
рэшата выйшла на брук.
Вулка замерла...
Не, не насенне —
рэшата важка несла
каменне!
Бу́ркнула: «Ду́рніскі... Пры́йдзе час
гэтак і нас
давядзе калгас...»

Рушыла жыта ад мураванкі,
далей —
ад чорнай яе падаянкі.
Тых, хто лютуе,
хто пагарджае,—
жыта разважыць яшчэ
ураджаем!

Ехала жыта...
Уцешна... Сурова...
Выйшаў даўно умалот мой са схоцы.
Лёг на падводу мех самавіта.
Ехала жыта.
Ехала жыта.

15

Няўжо расстанне ў нас ізноў?
Над галавой вятрысты час
пранёс абломкі гора, сноў —
няўжо расстанне ў нас?

Чаго ён будзіць зноў, той шум
ялін вячэрніх, саснякоў,
супольнасць нашых сцежак, дум —
чаго ён будзіць зноў?

Чаму так горне тут дваіх
начная ціша, родны кут —
да рук тваіх, да шчок тваіх
чаму так горне тут?

Нашто той сэрца стук, калі
ужо наспела ростань рук,
вачэй, бароў, дарог зямлі —
нашто той сэрца стук?

Нашто трывожыць лёс, які
прываражыў да родных гнёзд,
кладзе служэнню шлях цяжкі —
нашто трывожыць лёс?

Чым нас сустрэне дзень другі?
Плывуць Стажары ў хмарны цень...
Зямлі бацькоўскай берагі —
чым нас сустрэне дзень?

16

Ранкам у акно
трывожна пастукала тэлеграма.
Са шпіталя. Ад бацькі.
Я збіраўся ў няблізкую дарогу.
Шчаслівай дарогі і табе, матчына жыта!
Табе, Фрося! У дарогу заўтра і вам!
Розныя падхопяць нас цягнікі,
розныя шляхі!..

Што творыцца на вакзалах!
Едзе жыта на дахах вагонаў, у тамбурах,
на прыступках, на скразняках платформаў...
Як жа ты дабярэшся, матчына жыта?..

У задусе вагоннай палічкі
мне прымроіўся сон:
дарогі ператварыліся ў рэкі,
мяшкі жыта — ў белыя рыбіны...
Белыя рыбіны
спаважна плывуць на новыя нерасцілішчы...
Прыгожыя белыя рыбіны з жоўтай ікрой
чародамі тоўпяцца на перакатах, заторах...
Вось масток — як быццам наш! — на вакзал
з ніцай, дрыготкай вярбой над плынню.

Пад мастком —
утравелая рачулка.
Белыя рыбіны
трывожна плывуць у цёмна-зялёнай вадзе...
Нейкія цені хіжа стаяць з асцямі.
Высочваюць... Аднаго пазнаю:
Гэнька Шкробат!
Задыхаюся, крычу! Ён нават не павярнуўся...
Восці б'юць з размаху ў белую рыбіну!
Жоўтая ікра плыве па зялёнай траве...

17

Зямлі патрэбна жыта...
Ды ў раллю —
які яго нялёгкі шлях зваротны!
Хто толькі не цікуе з падваротні...
Патрэбна жыта і раллі
і варанню!

Патрэбна жыта хіжаму жалезу,
патрэбна жыта чорнаму ствалу.
Не аднаму дабру, але і злу!
Патрэбна жыта
пад мастом абрэзу...

Гразіла жыту
змова іх цішком:
не пройдзеш ты на братнія загоны!
Лепш вып'ю цябе —
з трубак самагонных,
лепш тройчы ў багне
утаплю з мяшком!

Ды ў сэрца бражнае
зайшла бяда:

яно нямала перабрала ў свеце,
ды бежанка дзяўчына —
на прыкмеце!
(«Калі не я — агонь вазьмі, вада!»)

...Каціла важка матчынае жыта
з пагорка.
Фрося, ўскоквай на хаду!
З мяшкоў струменіць
цёплы хлебны дух —
тут цёпла дыхаюць мільёны жыццяў!

У просінь ранішняй смугі густой,
на перасіплы покліч паравоза
спяшаюць тыя жыцці...
Ды пагроза
рванула за ляйчыну цяжка:
«Стой!»

Фамін быў сам свінцовы на удар:
хтось шуснуў праз парэнчу — ўскрык апошні!
Асеў яшчэ адзін,
як мех парожні...
Ды паласнуў агонь —
салдату ў твар...

Як цяжка, сцята асядаў ён сам!..
Насціл пад ім ружовеў...
А на возе
ў мяшкі аберуч упілася Фрося:
«Я жыта вам
не дам...
не дам!..»

Не адарваць...
Дарма шалееш, Гэня...

Адзенне на дзяўчыне, блузку — рві!
А рук худых,
зацятых да крыві,
не адарвеш ад жыта
на глумленне!

Чыгуначная змена з цягніка
вярталася апоўнач з позніх рэйсаў...
Ударылі калы...
Агонь абрэзаў...
Кроў апаліла ўсё нутро мяшка...
Мільён
абнятых
жыццяў...

18

На пагорку, за вёскай,
пад купай старых бяроз,
я застаў толькі свежы грудок
з крыжам:
«Ефрасіння Смалянава
1928—1944».

19

Па мастку — гром калёс.
Едзе новы ўраджай!
Едзе стома...
Радзіны... Вяселлі...
Ліст журбы маёй горкі,
нібы малачай,
нібы кураслепнае зелле...

Я ступаю цішком
на крывавы насціл —

і цямнее ўваччу небасхіл...
Гоніць плынь па зялёным пяску —
луску...
луску...
Там — зярністы пясок з-пад кары
ці крупінкі ікры?
Ой, пясок жвіравы, зярністы,
ікрысты...
ікрысты...

Аплыло
крывёй цёплаю
матчына жыта,
маё светлае дзіва,
боль непазбыты...

Жыта рушыла ў шлях свой!
Фрося... Фрося...
Ты з набраклых зярнят
узрасла там калоссем —
на радзіннай
зямлі...

20

Ідзе сяўба...
Зямлі патрэбна жыта.
Патрэбна жыта кранам, лемяхам,
маторам цягавітым і рукам,
абжытым берагам
і неабжытым.

Патрэбна жыта,
каб расправіць стан,
глыбіннай сілай выбухнуць чароўна

жыццю...
Зямлі далёка не ўсё роўна:
на полі родзіць
жыта ці бур'ян?

Зямля рунець жадае аксамітам.
Ёй не ўсё роўна:
сноп альбо акоп...
На свеце,
мусіць,
добра ўсё было б,
каб людзі болей думалі
пра жыта!

Каб думалі пра жыта гарады,
ў глыбінях —
нафта,
ў домнах —
плаўка сталі.
Каб думалі пра жыта магістралі,
асфальтавыя плошчы,
правады.

Каб думала пра жыта неба...
На арбітах
і тут, на кожнай пядзі,
я малю:
не разлучайце жыта і зямлю!
Зямлю, крый бог,
не адбірайце ў жыта!

21

Матчына жыта...
Ты гарачай крывёй набрыняла —
уставала!

Зямля цябе попелам накрывала —
устала!
Вайна спакон веку цяжка таптала —
устаяла!
Перад пагрозамі, перад адчаем,
каб разысціся па свеце
ўраджаем!

ХІМІНА ХАТА

(Маналог)

Памяці маёй бабкі Хімы

Хто ўстрывожыў спакой мой
крокамі?
Гэта ты, мой нашчадак і госць?
Мае вочы забіты аполкамі...
Забыццём...
Парахня... Млосць...

Што ж блукаеш
між прывідаў хаты?
Ах, даводзішся мне раднёй?..
Клічаш Хіму?
Адзін з вінаватых
перад ёй
і яе дабрынёй?

Ты пашаны яе радаслоўнай,
яе шчодрасці
слоў і скіб
не сплаціў,
не зраўняў мерай поўнай
на вачах навакольных сяліб.

Ці не слава яе
табе сніцца?
Хочаш вызнаць яе карані?
Зазірнуць у яе таямніцу?
Вытры шыбіны
ад парахні...

Мне зірнуць трэба вокам чыстым,
вокам памяці —

ў далеч тых дзён...
У пажарышчы
імперыялістычным
воблік Хімы мне добра відзён.

Калі след —
не ў мужчынскім пачатку,
а жаночай натуры хвала
ахрысціла цябе,
                                дык пячатка
бабкі Хімы трывалай была...

Гаспадынька мая...
Паланянка...
Чуў жа сам пра яе сляды!
Сам ты зведаў навалы, маланкі.
Але гэта —
другі круг бяды.

Тым палонам,
тым першым горам
ці падзівіш наш сёння кут?!
Быў ён першым вугельчыкам чорным
ў папялішчы
айчынных пакут...

Пад пластамі вуголля і гора
набракала,
як зерня ўзыход,
незабыўная тая гісторыя,
што прынёс
чатырнаццаты год...

Ды не Хімін той боль,
не мучэнні —
я хацела б табе, радні,

перадаць яе
круг ачышчэння,
патаемнасць яе дабрыні...

Помню, вечарам
грукнулі ў сенцы
тры салдацікі...
Стрэльбы ў куток.
Папрасіліся — пераадзецца,
бо куды ж было дзецца,
сынок?

Гаспадынька
за стол дашчаны
пасадзіла тых, рускіх, трох.
Былі цёплыя —
    з печы —
дранікі
ды упараны добра гарох.

Помню, бойню клялі
і кайзера,
раны, паленыя свінцом...
«Я далей не хадок»,— адзін кажа.
«Ёсць, мамаша, у вас сянцо?»

Засталіся...
Былі тут палаці
над каморао —
    днюй і начуй.
«Іх падпраўлю,— ўздыхала маці,—
раны зёлкамі падлячу...»

Раптам — грукат!
Германскае войска...
Ад падковаў расколваўся брук.

Першы раз тады
зведала вёска
тую хіжасць чужацкіх рук.

Грук —
і ў нашыя дзверы,
у сені...
Адчыняй...
Не ўтрымае замок...
На крывавым зляжалым сене
плыў удушлівы сіні дымок...

Іх пагналі...
А вёска — ў дыме.
Хтось агонь на страсе патушыў.
Два гады я сваю гаспадыню
выглядала...
Двары — ні душы.

Хата пусткай ляжала.
І — вёска...
Выглядала я Хіму, дзяцей...
Раптам бачу —
о матка боская! —
Хіма?
Прывід сухіх касцей...

Толькі вочы ў слязах...
Толькі вочы!
Ды сухая далонь на сцяне.
О, як прагна
«жывыя мошчы»
цалавалі тады мяне!

Цалавала яна мае сцены.
Абдымала свае вуглы.

Над цяпельцам
голас здранцвелы
штось шаптаў:
заклінаў — на вуглі...

Я са сноў яе
зведала пекла.
Тое пекла расло ўжо тады!
Да мяне з-за дратоў
яна бегла —
тры разы даганялі драты!

Сны яе ўсе
на памяць я знала.
Стогн баракаў і брэх сабак.
Нават тут, пад радном, уцякала,
хоць запечак тут быў,
не барак...

Праца гоіла немач палону.
Дзеці — ў бежанстве...
Поле — ў кустах.
Праца... Праца...
Хоць пару загонаў!
Але ў печы зноў —
хлеба пах!

Апантана арала і секла...
Дзе ж вы, дзеці?
Ой, бежанства край...
Яна зведала лагераў пекла.
Праца дома — не пекла,
рай!

Памятаю яе ўсе малітвы —
на каленях,

вось тут, у куце.
Праклінала нашэсцяў бітвы
і малілася ёй,
дабраце.

У імя паратунку палоннай,
і дзяцей,
і зямлі ў цішыні —
прасвятой і прачыстай іконай
для яе стаўся
знак дабрыні!

Чысты знак той
мае гаспадыні
меў рэальны абрыс і падказ:
дабрыня яе
складвала ў скрыні
сваёй працы
мазольны прыпас.

Вёска цяжка вярталася
з бежанства —
на пажарышчы, лебяду.
Дабрыня яе
ў вопратцы беднасці
падзяляла чужую бяду.

Крапіва... Пухлі дзеці...
Крываўка...
Дабрыня несла зёлак настой
ды скрылёчак —
на затаўку —
скваркі,
ды яшчэ —
на забелку! —
надой.

Дабрыня
тут снавала кросны,
была ў працы сама, як чаўнок...
Дзераскавы ён быў,
ды памоцны —
на сарочкі дзятве —
шарачок.

Была ў Хімы
з кішэнню спадніца —
дзеці зналі таемны той схоў.
Там заўсёды ляжалі гасцінцы
ад мядзведзяў,
зайцоў і бброў.

Прыкрывала галоту,
нішчымніцу
гаспадынька сваёй дабрынёй.
Дабрыня мела сэрца карміліцы,
рукі —
з гарцамі жыта,
з мукой.

Наракалі — з радні яе — цёткі:
ад сям'і адрывала —
другім!
З Азярніцы,
з Вялікай Кракоткі
тут з паклонам былі дарагім.

Кіравалі і пешшу
і з возам.
Нават розум мудрэйшых з мужчын,
гаспадарчы цвярозы розум
радзіць раду ішоў
з далячынь...

Кажуць праўду:
была дабрадзейкай...
Чарадзейкаю нават была!
Колькі рознай гаркоты
і здзеку
ціхім словам сваім адвяла!

Дабрыня
мела воблік мудрасці
і зычлівы глыбокі зрок...
Быў аддадзены
густа ў падсуседзі
гэтай хаты —
кожны куток!..

Што ж спыніўся
між прывідаў хаты?
Ты ж даводзішся мне раднёй...
Клічаш Хіму — нібы вінаваты
перад ёй
і яе дабрынёй?

...Мне ж аполкам
забілі павекі.
Я не ў крыўдзе —
час кожнаму свой.
Смачна хрумстаюць сена авечкі,
і ў вядзерца цурчыць
сырадой.

ПРЫНАЛЕЖНАСЦЬ

* * *

Пачынаю угадваць зорку,
пад якой нарадзіўся на грані
цемры і промня, на грэбні
лясоў і бязлесся, на ўзмежку
палеткаў і дымных ускраін...

Доўга не верыў, што недзе
зорка ёсць і ў мяне! Ды раптам
скаланулася цяжка сэрца,
забіўшыся, быццам пчала
на шыбе блакіту...

Як часта ў бяссонні заходзіцца
яно, пэўна, чуючы водбліскі
далёкіх магутных усплёскаў
зорнага рэчыва...

Я ў тым ужо ўзросце,
што прадчуваю зрухі сусвету.
Я чую, як промень дрыготкі,
прабіўшы ўсе сферы і сцены,
глыбока ўпіваецца
ў сэрца,
спазнаўшае сувязь...

ПРЫНАЛЕЖНАСЦЬ

Да бароў,
да яроў крутабокіх
кліча нас першародны спакой.
Можа, гэта зусім не ўцёкі,
а патрэба натуры людской.

Дакрануцца хоць толькі зрокам
да ўсінела-зубчатай грады.
Удыхнуць толькі ціха, глыбока
між карчоў
звабны пах грыбны.

Прыпынюся —
ў сабе разбяруся.
Тут — да ўсіх верхавін, да куп'я,
да апошняй травіначкі
Беларусі —
прыналежнасць святая мая.

БАЦЬКАЎШЧЫНА

Да 70-годдзя бацькі

Бацькаўшчына —
гэта не бацькавы спадкі.
Як вымеру ўсё,
што табою даецца?
Ці зразумеюць мяне нашчадкі,
якім я вялікім быў спадкаемцам?

Бацькава шапка, пуга, папруга...
Вы змалку мяне не вучылі на пана.
Вучылі, як трэба хадзіць за плугам.
Каса — каб была,
як агонь, адкляпана.

...Мы ехалі з рынку.
З-пад лапін кашлатых
прыўстаў чалавек — вазку напярэймы!
Крывёй аплочваў уцёкі з-за кратаў.
А дзесь, наўздагон яму,
бахалі стрэлы.

Ах, конік, ратуй чалавека!..
Здзічэла
панёс ён, панёс...
З бяды то ён вывез!
Ды колам гарачым вазок —
на карчэўе!
Мяне, нібы пёрка, з палукашка вытрас...

Ад бацькі мне ў спадчыну —
ўцехі, напасці.
Гоман пяшчотны дубровы і мовы.
Не ўсяму прапасці —
чаму з воза ўпасці.

Падняла мяне Бацькаўшчына
на шляху суровым.

Даруй мне, бацька,
што пракосам, загонам
пайшоў не тваім.
І ўсё ж — тваім я!
У мяне — твая думка, душа
і гонар!
І ўсё, што ахрышчана
тваім імем.

ДАРОГІ БЕЛАРУСІ

Гасцінцы і тракты...
Шлях за шляхам
масціла гісторыя тысячу год
па маёй Беларусі:
з усходу на захад
і з захаду — ўпарта! —
на ўсход.

Два кірункі цяжкіх
знялі колы і цуглі.
Асядаў на калыскі вякамі
пыл!..
Як ты выжыў і так,
мой продак лапцюжны,
на скрыжаванні
мячоў і магіл?

Як данёс да мяне,
ад пятлі ўратаваўшы,
роднай мовы пяшчоту,
і пах, і красу?
З тваіх рук,
гэты скарб
без распіскі прыняўшы,
да нашчадкаў
ці я —
ў чысціні данясу?

ВЯЛІКАЯ КРАКОТКА

Да 50-годдзя
Вялікакракоцкай бібліятэкі
імя Я. Купалы

Мой цэлы свет: Вялікая Кракотка,
часоў бурлівых родны мацярык.
Была Кракотка, як рака ў паводку.
Была Кракотка — гнеў, і боль, і крык.

Кракотка — гэта хвойны пах узлесся,
гняздо за пазухай зялёных гор.
З таго гнязда заклекатала песня,
што клікала з нізіны: «Гэй, да зор!..»

Рашаўся лёс... Прадвесне гнала крыгі.
І вось тады з твайго мацерыка
дрыготка пацягнулася да кнігі
мазольная сялянская рука.

Святая прага ведаў і пазнання!
У родным слове чалавек ажыў.
Было тут вашай еднасцю змаганне,
а духам мужнасці Купала быў.

Хто знае, колькі іх, натхнёна-ўпартых,
адсюль паклікаў наш змагарны край?
Нядарма верш, якім пілуюць краты,
з зямлі вось гэтай здабываў Таўлай.

Нязломны дух... Жывая сіла мовы.
Жыву з тых дзён я вашаю красой.
Жыткевічы... Збраевіч... Трафімовіч...
Ля вас я грэўся словам і душой.

Я ўдзячны вашаму агню і хлебу.
Рукам, што уздымаюць торф, падзол.

І гэтак спорна сеюць зерне ў глебу,
і гэтак шчодра накрываюць стол.

Мой родны свет: я ў кожнай тут часцінцы
жыву — дзялю і радасць і слязу.
І ўсё, чым з каранёў тут прычасціўся,
я у жыццё людское панясу.

* * *

Чытае Купалу дзядзька Васіль...
Шумок ацiхае ў зале.
А ў голасе —
колiшнiх столькi сiл!
Стары ажывае ў запале!

Даўно не чытаў...
«Памiж пустак, балот...»
О, тайна старога кургання!
Хвалюеш,
дзiвуеш
колькi ўжо год,
заходзячы ў наша дыханне...

Радкi адстаялiся ў сэрцы даўно.
Вучыў iх за плугам.
Свядома.
Калiсь тут на ўскраi
стаяла гумно.
I пахла ўмалотам салома.

А люду вячэрняга —
больш чым снапоў
на даўнiм бядняцкiм току...
Рука нiбы ўзважвае золата слоў
i цэп уздымае высока...

Вяртае уладна той час сюды
ад плуга аратых,
падпаскаў.
I вочы узбуджанай грамады
вiльготным запальвае бляскам.

Чытае Купалу стары малацьбіт.
А грудзі ўжо дыхаюць цяжка.
Ды чую, як гупае
час-барацьбіт
па мне і сягоння важка.

КАЛЯ МАГІЛЫ МАКСІМА БАГДАНОВІЧА

Паміж пяскоў Егіпецкай зямлі...
М. Багдановіч

Паміж замшэлых плітаў і вякоў
я ледзь знайшоў
грудочак твой пясчаны.
Прынесці б мне сюды не ружаў чайных,
а з роднай нівы жменю васількоў.

Які цяжкі табе прыйшоўся лёс!
Нібы зярнятам тым над хваляй Ніла.
Не верыцца —
што тут твая магіла,
а не ў краіне сосен і бяроз.

Ты, кажуць, вечна марыў пра зварот
да тых вытокаў,
што з глыбінь бруяцца,
аб новых парастках патурбавацца,
каб не пабіў сухмень ці недарод.

Пераступіў к табе я грэбень гор
з той вераю зярнят у калашэнне,
што ты жыццём пацвердзіў
і служэннем,
пакінуўшы іх мне — нібы узор.

З цяжкіх глыбінь ты праз мяне прарос —
прарос з пакутнай цемені магілы...
Маўчком стаю ў цяньку галін пахілых,
шукаю сіл,
твой згадваючы лёс.

ЯКУБ КОЛАС У МІНСКІМ АСТРОЗЕ

Дзень абарвалі скрыгітам ключы.
Як спёрла грудзі у мяшку каменным!
Бі ў дзверы акаваныя, крычы —
за дротам не пачуе дзень праменны...

Няўжо там дзень?
Густы, цягучы змрок,
здаецца, скрозь —
па краі ўсім разліты.
І ные
да крыві кулак разбіты.
Тупее, слепнучы, напяты зрок.

Агідны карцэр — чэрава начы —
глынуць сабраўся
ўпартасць, песню, мары...
Ад слізкае сцяны, як ад пачвары,
хіснуўся —
сіл не зберагчы!

Прарваўся стогн...
Ці гэта лязг ключа?
І голас, як чужы... Мутнее ява.
А вокал здані шчэрацца гугнява...
Здаецца, зломішся...
Гукнеш надзірача!

Гэй, стражнік!..
Не... І ў гэты міг пакут,
праз ноч, праз гэту цвіль камення
пранікла быццам пасмачка прамення
і азарыла зрок:
мой родны кут!

Мой родны кут!
Лугі над Прынямоннем.
Дубы, як вежы...
Шаты стромых хвой...
Як добра, што у дзень нялёгкі той
прыйшлі сюды вы,
у чорнае сутонне!

І, выкраўшы з каменнае магілы,
паэта ціха-ціха паняслі
праз родны край,
праз лёс зямлі —
каб тыя словы ў кожным узышлі:
«Мой родны кут, як ты мне мілы!..»

СУСТРЭЧА ВАЛЯНЦІНА ТАЎЛАЯ З ЯНКАМ КУПАЛАМ

Таўлай спыніўся ля прысад.
Таполя-вежа...
Дзверы ў дом Купалы.
Ён вырваўся з-пад допытаў і крат,
ён зведаў дзве турмы,
                    ды не хапала
адвагі тут — пераступіць парог...

А думаў —
толькі з-за дратоў праравецца
у вольны Мінск, пакінуўшы астрог,
ён прынясе з этапаў і дарог
Купалу сваё зраненае сэрца...

А думаў, ідучы,
што прыпадзе
у першы дзень да чуйных рук паэта —
і крык мураў
і цяжкі шторм падзей
ён данясе хутчэй
да клямкі гэтай...

Чаго ж спыніўся, юны пасланец?
Ты чуеш —
            разліваюцца па целе
радкі,
        што ўпіліся, як свінец,
у тваёй камеры былой
на цэгле:

«За свабоду сваю
ўсёй душой пастаю;

У агонь, у ваду
Я за ёю пайду...»

Дапытвалі вадою і агнём.
І вось, апалены,
шаснаццацігадовы,
прыціхлы пад таполевым галлём,
стаіш разгублена,
шукаеш словы...

Ды нечакана — голас у дзвярах:
— Заходзьце!
— Добры дзень, Купала!..
Ці раз сюды
па вопыт песняра
Эпоха пасылала!

* * *

Пануе над сэрцам закон паскарэння.
Паслушны і лайнер яму і Пегас.
О, сродкі сучасныя
перамяшчэння,—
ці мне прыбывае свету ад вас?

Прыспешвае прага перамяшчацца...
Перамяшацца?
Я тым не падобны да дрэў,
што вырваць карэнне магу, развітацца,
падацца у свет,
 але потым вяртацца
збалелай душою ў свой кут,
што сагрэў...

Мне час дадае штосьці з кожным вітком.
Агляднасць расце!
 І Зямля заплывае
мне ў сэрца у с я — як радзінны дом!
Ды штосьці паскорана ўсё ж забірае
мяне
 найрадзінная і найсвятая,
што бачыцца з высяў
 кляновым лістком.

* * *

Да 100-годдзя Э. Пашкевіч

Перачытваю Цётку...
Пад струнамі бура плача...
Грымоты далёкія рвуць цішыню.
У вуснах не слова,
а вугаль гарачы,
не песня, а мора агню.

Малюся я дню
абуджэння ў народзе —
дасвеццю яднання роднай зямлі,
якая тады ўскалыхнула стагоддзі,
а стагоддзі пяснярку ўзнялі.

Скрыпачка пяшчотна
ў душу сваёй скрыпкі
уклала слязу і набатны звон.
Той звон быў, як стогн,
згустак болю і крыку,
што ляцеў на крывавы загон...

Стары Двор...
Тут святая зямля. Тут продкі,
што ёй мару сваю аддалі ў агні,
каб другія стагоддзі і песні
да Цёткі
ішлі, як і мы,
на правах радні.

НА МАГІЛЕ ІВАНА ФРАНКО

Благаславёна місія пяра,
якое стала кіркаю ў руках
вялікага каменяра.
Я чую ўдар!.. Напятых рук размах.
Вось дрогне пашчапаная скала,
што цяжка заваліла шлях...
Чым так азоран твар твой, камяняр?
Снапом гарачых іскраў з-пад кайла?
Ці бліскавіца змыла цень з чала?
Яшчэ удар!.. Святы агонь не з хмар,
на скронь агонь праменіцца знутры,
агонь непадуладных дум і мар...
Яшчэ удар!.. Нялёгка той гары!
Але яшчэ трымаецца гара...
Хто ж там упаў?! На дол з абнылых рук
сцякае боль — ля ног каменяра.
Хто ж ты? Увасабленне вечных мук?
Які праклён нутро тваё пячэ?
Ты, можа, і не барацьбіт яшчэ,
напэўна, ты пакуль што не змагар,
а проста чалавек, што любіць кут,
свой дом... Згасае цэлы свет пакут,
на вуснах стыне дзікі боль ахвяр...
Яшчэ удар!.. Зяхае ў кіркі астрыё.
Пакутнік свету, ўстань — жыццё тваё
не ўступіць царству цемры
камяняр.

КАМОЭНС

Шторм акіянскі
патрушчыў, кінуўшы на рыфы,
карабель... Шматкі парваных ветразяў,
абломкі мачт, абсмаленыя дошкі,
жывыя душы маракоў,
іх крык апошні аб ратунку — ўсё
глынула кіпучае прадонне...
Ды глянь — які плывец у шторме
спрабуе шчасця?

Няўжо мне гэта ўсё прыснілася?
Ці усплыло ва мне з глыбінь маўчання —
са дна пяці стагоддзяў?..

Спрасоння не магу утаймавацца:
задыханы, яшчэ ўпіваюся
збялелымі да хрусту пальцамі
у нейкую смалянуто дошку
на гарышчы бацькавай хаты...

А вусны шэпчуць мройліва:
«Памажы, ойчы кут,
твайму плыўцу у шторме жыцця
даплысці да высокага берага мэты,
як калісьці з разбітага карабля
даплыў да чалавецтва
знакаміты бард, сын Адраджэння
Камоэнс,— ухапіўшыся
адной рукой за дошку,
другой рукой высока трымаючы
над галавой
свае «Лузіяды»...

НЕРАСТ

Праз акіян вандруюць касякі —
і хто ім шлях паказвае свяшчэнны?
Цячэнні?
Млечныя свячэнні?
Ці матчын покліч дальняе ракі?

Бывае, ўдарыць шторм.
Патушыць зоры.
У змроку — неба, хвалі, астравы...
А сёмга і праз кіпень штармавы
ідзе да нерасцілішчаў Пячоры.

Разліты ў акіяне прэсны пах
гаркавых лоз
і спелых траў нізоўя...
Пячоркі, лёхі роднага гняздоўя,
які да вас цяжкі, пакутны шлях!

Як праслізнуць
праз петлі ўсіх цянётаў,
мінуць чыюсьці прагнасць, глухату —
і ўсё ж прарвацца ў ціхую ваду,
хвастом расчысціць ямкі ля чароту!

І высеяць бурштыны буйных зор,
укрыць іх, як дзіцятак,
Млечным Шляхам...
Прыпасці да крыніц сваіх, пячор
і, як выгнанніку пад родным дахам,
сканаць...
Каб стаць жыцця працягам!

НА АЛМАЗНАЙ ТРУБЦЫ

Стаю над прорвай,
што завецца т р у б к а ю.
Яна, як дрэва,—
ўніз магутнай кронай!
Не трубка — стадыён з трыбунамі.
Глыбозная алмазная карона.

Не трубка,
а прадонне кратара.
Загадкавая быль зямного эпасу,
што ў мерзлату ўпісаўся
э л і п с а м —
алмазамі ў тысячы каратаў!

З саракатоннай грузнай ношаю
ледзь выпаўзаюць з кратара
«БелАЗы» —
і рэчкай Плісаю,
старонкай нашаю
дыхне у твар ад руд алмазных!

Цяжкая ноша!
Грымотны пошчак сіні...
Сасонкі ў шэрані пасталі.
Таемныя касмічныя глыбіні
дрыготка свецяцца ў крышталі.

І каласы жніўнога лета,
і лайнеры,
і новыя кварталы,
спакой і гром нябёс —
няўжо ўсё гэта
адна далонь мая трымала?

На стол алмазы леглі кучай...
Замежны госць самлеў, нябога!
Упаў, нібыта ад падучай...
А мне, гляджу,
як бы нічога!

А мне, скажу,
зусім няблага,
калі трымаю скарбы краю.
Мяне нічуць не слепіць прага
валодаць тым,
чым уладаю.

У ЛЯДОВАЙ РАЗВЕДЦЫ

На лакатары ўспышкі экрана.
Загараюцца глыбы ільдзін.
Мы ляцім...
                    У ільдах акіяна
карабель-баржавік заблудзіў...

На сігналы —
                    ён ледзь адгукаўся
праз туманы, надвоблачны дым...
У палёце мне свет адкрываўся
з нейкім болем тужліва-зямным.

Загараліся айсбергі ўдалечы —
на экран ад іх пырскаў прамень...
Я на кожным тым айсбергу бачыў
разам з промнем —
                    «Тытаніка» цень...

Свет і лёс наш
                    іначай тут важаць:
у палёце імкліва-зямным
мы, зямляне,—
                    ў адным экіпажы!
Мы заручаны лёсам адным!

На экране люструецца прысак:
гэта, пэўна, даходзяць сюды
і успыхваюць зернямі рысу
ў джунглях
                    выбухі чорнай бяды?..

Узрываецца ў чуйным блакіце
крык далёкіх і блізкіх зямель...

Свет,
      няўжо ў ледзяным лабірынце
заблудзіў ты,
            як той карабель?!

Мы ляцім...
І на трасе лядовай
між таросаў чарнеюць хады...
Задзіраюць маржы галовы,
адпаўзаючы да вады.

ЦІКСІНСКАЯ МАДОННА

Ля мора Лапцевых,
між кранаў партавых,
яна стаяла —
горкае дзяўчо!
Чарнявыя дзве коскі з галавы
журботна ападалі на плячо...
Яна чакала —
з лялькай на руках! —
напэўна, бацьку...
І з дзіцячаю тугой
усё ўглядалася ў лядовы шлях,
спавіты таямнічаю смугой...

Туды, між белых крыг,
у ледастаў
калісь паехаў бацька...
І растаў...

О Ледавіты,
хоць са дна свайго —
вярні яго!

СЛУХАЕМ «SOS!»

Тры хвіліны маўчання —
як рана!
Абрывае радыст перастук...
Б'ецца, б'ецца ў маю мембрану,
як пчала у акно,—
дзіўны гук...

З-за ільдзінаў крутых, глыбозных
ці то вецер
крык чаек данёс?
Ці з пустых туманоў прамозглых
ледзь даходзіць,
канаючы, «SOS!».

Здрыгануцца радары, пілоты,
беручы на збавенне курс...
Дзе ты, дзе —
у якіх шыротах,
«SOS!» адчаю, пагібелі груз?

У навушніках —
хваляў усхліпы?
Ці разрады далёкіх грымот?
Ці, ўсплываючы,
сінія рыбы
труць луской серабрысты лёд?

З трэскам лопае змрок імжысты...
Да прастораў я слыхам прырос...
Гэтай хвіляй
радысты, радысты
на ўсім свеце слухаюць «SOS!».

Тры хвіліны — не больш! —
тры хвіліны
заміраюць марзянак ключы.
Тры — на кожную паўгадзіну! —
свет трывожна і чуйна маўчыць.

Але ж колькі —
як выбух гранаты —
ў свеце рвецца з-пад сэрцаў «SOS!».
І ці вызначыш каардынаты,
курс ратунку —
на кожны лёс?

Абвядзіце чырвоным на карце
кожны боль,
кантыненты без сну.
І на пошук ратунку дадайце
ну яшчэ —
хоць хвіліну адну!

БЕЛЫЯ ГУСІ

Белыя гусі —
стойбішча крыг беласнежных —
спуджана з хваль паўзляталі.
Можа, вам здаўся птахам драпежным
«Іл» над ільдамі?

Можа, таросы, гулкія крыгі,
спудзілі пырскамі лёду?
Ў страху пухнатыя воблачкі крыку
збіліся тлумна ў чароды...

Стойце — куды ж вы?!
Здурнеўшы ад грому,
з перапалоху сляпыя,
рынулі ўсе —
наўстром грому цяжкому!
На вінты віхравыя!

Руль — на сябе!
І з адчайнасцю злою —
у штопар! — машына ўзвыла.
Позна... Эх, позна!
Аб шкло ветравое,
цяжка ламаючы крылы,
залопаў гусак...

Я жмуру павекі
ад болю, ад нейкага жаху.
Вось і ўвесь эпізод...
Дзве стыхіі веку —
о, сустрэча двух птахаў!

* * *

Спачатку ўсё ж быў хлеб,
а потым — слова.
Спакон быў чалавечай мовай хлеб.
Пакладзены на стол,
па-роўну разламаны,
як мудра ён яднаў плямёны,
свет людзей!
Здабыты ў поце твару,
хлеб прарочыў
саюз працоўны чалавека
з чалавекам.
Вяртаючы касцям трываласць крэмня,
а вуснам — шэпт ласкавы траваў,
хлеб мацаваў адзінства
чалавека і зямлі...
Што можа быць трывалей і смачней,
чым той акраец, што падзеляць
гора ці нястача?..
Любоў і чалавечая усмешка,
сагрэтая даверам разумення,—
які гэта салодкі, незаменны,
духоўны хлеб!
Святое цела хлеба гэтага
пераламіце і раздайце
усім галодным,—
ешце!

КОЛАС НА ІРЖЫШЧЫ

Зазімак выхаладзіў неба.
Вятрыска свішча на іржышчы.
Зламаны колас на сцябліне —
як журавель на папялішчы.

Не станеш ты у печы хлебам,
крупінкай радасці дзіцяці.
Цябе не будзе ў тым акрайцы,
што пакладзе ў дарогу маці.

Сябры па каласістай ніве
даўно на хлебадайным шляху.
Твае ж нязжатыя зярняты
хоць падмацункам будуць птаху.

Калі не рунь, калі не луста,
то хоць лятунак — сон тужлівы:
крылуе птах, у дзюбе колас —
галінкай мірнаю алівы.

БАЛЕТ НА ЛЁДЗЕ

Пад канькамі запырскаў лёд.
Штучны лёд...
Ах, не бачыць бацька!
Што б сказаў ён пра постацяў лёт,
лёт калёраў, карункаў,
банцікаў?

Помню, ён не сціхаў дзівіцца:
Фігурысты...
Блакітны экран...
Хіба можна згібаць гэтак стан
і, нібы верацёнца,
круціцца?

— Э-э, няпраўда!
А сам жа, бядак,
на палетку не так круціўся
і згібаўся ў рабоце не так,
пакуль адараўся,
адмалаціўся...

Штучны лёд...
Скача прывід агнёў.
Кружыць грацыя і ілюзія...
Мяне штосьці адносіць
да каранёў...
Малацьба... Стагаванне...
Людзі...

За сялом
азярынка пад шклом —
там да ночы ад самага золку
кружыць зноў

калясо пад калом —
іскрамётная наша круцёлка...

Дзе тут праўда,
а дзе міраж?
Ці няма і між імі сваяцтва?
Цела ў танцы —
іграе аж!
Цела ў працы —
хіба ж не мастацтва!

Чарадзейства тэхнічнага цуд.
Прыцягальная магія ножак.
Заглядзеўся люд.
Замірае люд.
Тут ідзе ачышчэнне прыгожым.

Ах, відовішча!
Лебядзіная песня канькоў...
Да ўтрапення даводзяць чары.
Каб не чары,
ў суседак — з бакоў —
маладосць ці гуляла б на твары!

Тут каханне —
як бляск імітацыі.
Спалучэнне агню і гарэзіі...
Я сціскаў твае цёплыя пальцы
і пытаў: што такое
Паэзія?

* * *

У працы рукі крэпнуць да пары.
Далоні намазоляцца, стужэюць.
Разбітыя ў касцях, яшчэ дужэюць,
як дрэва з трэшчынамі на кары.

Прысядзеш, войкнуўшы, калі рука
у поціску з тваёй рукой самкнецца.
Што мой кулак, калі жалеза гнецца
у пяцярні рабочай дружбака.

Ды спакваля ўядаецца ў далонь,
нібы іржа ў жалеза, злая стома.
Падточвае знутры, як сцены дома
той шашаль, што залез пад абалонь.

Узбухнуць вены, як напровесну рака.
Аслабнуць пальцы, як прытокі ў спёку.
І просіцца: не цісні так з наскоку,
бо я ўжо спрацаваная рука.

* * *

Маланка спаліла арэх,
абвугліла мякаць каморкі —
там зерне ўзыходзіла зоркай,
там свет мой ружовы згарэў...

Той свет, як арэх спапялёны,
на вуснах гарэніць...
Гляджу
на марыва промняў, дажджу,
на век, на разбег шалёны...

І толькі ў дыханні галля —
ні спешкі,
ні штурмаўшчыны.
Чаму ж твой закон не адзіны
для ўсіх нас, матуля-Зямля?

Світанні і ночы густыя
па жылах цякуць спакваля.
Чаму ж часам родзіш, Зямля,
ты нас, як арэхі пустыя?

Мая светач-яснасць Зара!
Кранаюся чуйнасці ранку —
рукой засланяю маланкі
для мудрасці спелай
ядра.

ПАРТЫЗАНСКІ ХУТАР

Калі ласка,
Не зносьце гэты хутар!
Пакіньце ля самай дарогі стагоддзя.
З печчу-таўстухай —
колькі з-за чорнае засланкі
тут узыходзіла боханаў-сонцаў
        (кожную ноч!)...
З прашараванымі ночвамі,
дзе кіпень круты з чыгуноў
вяртаў закарузлым бінтам і кашулям
кужэльную свежасць
        (кожную ноч!)...
З трафейнай каністрай,
змеевіком на пліце,
дзе выціскалася сіняя моц —
па кроплі на раны
        (кожную ноч!)...
З тым абразом на куце ў ручніках,
перад якім на калені
        (кожную ноч!)
падала стомлена маці,
хрысцячы дзверы і вокны,
родную зямлю.

ДАЛЁКІЯ КАСТРЫ

Касцёр у яме бульбяной
распальваю... Уверсе хвоі
шумяць трывожна... Заглядаюць,
што я раблю...
                    Падпальваю ламачча.
Агонь дрыжыць у ядлаўцовых лапках,
калючых, рыжых, нібы хвост лісіны...
Курыцца ў яме даўкі дым...
Кароў паадганяўшы, сябра хутарскі
спускае краем ямы, па пяску,
мне асцярожна ў рукі, на бярэмя,
снарад —
                    як парасё з падбітым лычам...
Яго мы тут рашылі падсмаліць —
маўчыць, пакуль агонь бакі не ліжа!
Кладу ямчэй на вогненны сушняк...
Дрыготка, аслабела ныюць рукі...
Гарачы дым і слепіць і пяршыць...
Я адхіснуўся прэч,
                    шукаючы падпору,
рвануўся ўверх, чапляўся за пячуркі,
каленкі абдзіраў, караскаўся, і поўз,
і аб'язджаў на дно —
                    ў куродым ямы...
Галлё, ніжэй,
                    ніжэй нагніся!..
Пясок у яме жоўтай стаў сівым,
а хвоя чорнай, нібы маці!

Адкінутае хваляй выбуховай,
ляжыць у непрытомнасці
маё маленства.

ДЗЯВОЧЫЯ ПІСЬМЫ

Антаніне Харкевіч

Пісалі пісьмы на вайну дзяўчаты...
Ляці, ляці, трохкутнічак, шпарчэй!
Знайдзі салдата, абагрэй салдата
пяшчотай незабыўнаю вачэй.

Бяды хапала, ярасці хапала,
штыхоў сталёвых, ранкаў штармавых.
А вось лістоў дзявочых неставала
байцам падчас на пунктах агнявых.

Як іх чакалі ўсе — не дачакацца! —
іскрынкі той жывога пачуцця,
што кожнаму была як сімвал шчасця,
як нейкая гарантыя жыцця...

А як чыталі, каля сэрца грэлі,
як грэліся крупінкамі любві!
І ў гэты міг нябёсы зноў сінелі,
хаця зямля ў агні была, ў крыві...

Я бачыў сам і дым і кроў на травах,
і кожны той трохкутнічак, каб мог,
я шчыра упісаў бы ў моц дзяржавы —
на тым шляху,
што праз агонь пралёг.

* * *

Да каранёў прыходзім мы пазней.
Спачатку ў нас віруе адмаўленне.
Сцяблом зялёным
выплыў ледзь з насення —
а ўжо за свет, здаецца, разумней!

Працяг бунтоўны тоіцца ў зародку.
Працяг твой і канец —
яму відзён!
І ў хаце валасаты маладзён
на бацьку пазірае,
як на продка...

Зялёная пара неразумення —
перад нялёгкім вопытам дарог.
Як сёння дараг, ойча,
твой парог!
І дараг будзе мой
у мудрасці сталення.

* * *

Складанасці жыцця...
Усё складана!
Траве — расці!
Зямлі — радзіць аддана.
Складана брод знайсці.
Дарогу перайсці — складана!
Ісці сваёй сцяжынай у жыцці
той, што табе наканавана.
Пакінуць след, сыходзячы ў нябыт,
без ганьбы, без шальмоўства...
Складана чалавекам быць.
Астатняе ўсё —
проста!

* * *

Мы жывём
пад знакам перамен.
Не змільгне —
ад раніцы да вечара.
Час, як арматуру аўтаген,
нешта рэжа,
зварвае,
высвечвае.

На вачах —
праносяцца вякі.
...Атамны.
...Касмічны.
...Электронны.
Тут вякі,
нібы таварнякі
у трывожным грукаце
над стромаю.

Мне б саскочыць —
затрымаць бы міг!
Пастаяць з табой
на схіле вечара.
Нешта, чуеш,
творыцца ў саміх...
Ці не варухнулася
адвечнае?

* * *

Канфліктуе з сэрцам
розум, цела...
Кожнаму лагоду,
згоду — дай!
Нешта асалоды
захацела.
Нешта цягне ў пекла.
Нешта — ў рай...

Хочацца —
таму паспавядацца.
Хочацца —
таго адспавядаць...
Дзе тут сэрцу
з кожным разабрацца.
У каго ж парады
запытаць?

Я прашуся ў сэрца:
дай цярпенне!
Не спяшайся — літасць,
гнеў — чакай!
Калі ёсць сумленне,
у сумлення,
толькі у сумлення
запытай.

* * *

Палю за сабою масты.
Кожны міг — гэта з нечым расстанне.
Чуеш — быццам грымяць капыты
і вазы тарахцяць на змярканні...

Як нялёгка з узростам паліць
у сабе — галасы, адгалоскі
той далёкай застрэшнай вёскі,
што ўспамінам ва мне смыліць.

Як шкада аддаваць агню
цішыню за мастамі драўлянымі,
і чарнічных бароў гушчыню,
і птушыную песню з палянамі.

Новы бераг мой, ты для мастоў
у жалезабетонных зводах.
Грамыхаюць саставы ў пралётах,
як табунны галоп капытоў.

У саюзе бетону з жалезам
ёсць трываласць, якую хвалю.
Ды на гулкіх шляхах прагрэсу
я драўляных мастоў не палю.

* * *

Прасвету выглядваю... Справы,
навалам ідуць без канца.
Чакаю то злева, то справа
з заданнем якогась ганца.

Упрогшыся, зноў суцяшаю:
закончу — і хопіць кружыць.
Здам «тэму». Дзяцей падкачаю.
І можна, здаецца, пажыць.

Упраўлюся з гэтаю рэччу,
вазьму яшчэ той рубеж...
Ды нехта старанна на плечы
узвальвае спраў бязмеж.

Бывае, ў задышцы, шпарка
закончу ўмалот-акалот...
Ды вечна вісіць над каркам
якаясь з галоўных турбот.

Я кінуў бы біч, і цапільна,
і мудрасці кніжнай сціло.
Я нават, як іншыя, схільны
зашыцца б у глуш, у сяло.

Ды ўсюды — і справа і спадчына —
адна ў нас. Участкі ж — не.
І тое, што мне прыназначана,
не зробіць ніхто за мяне.

* * *

Каштаваў я жыццю нямнога,
Больш з каша ішло,
а не ў кош.
Можа, потым глаўбухі бога
падрахуюць мой сабекошт.

Не курыў і не піў запоем.
Не кружыў каля славы свяціл.
Злу не спрыяў.
Любіў святое,
хоць у бога дзяцей не хрысціў.

Не спазнаў усяго, не пабачыў.
Ад жыцця браць усё — не ўмеў.
Аднаго я хацеў —
без астачы
праспяваць свайму краю спеў.

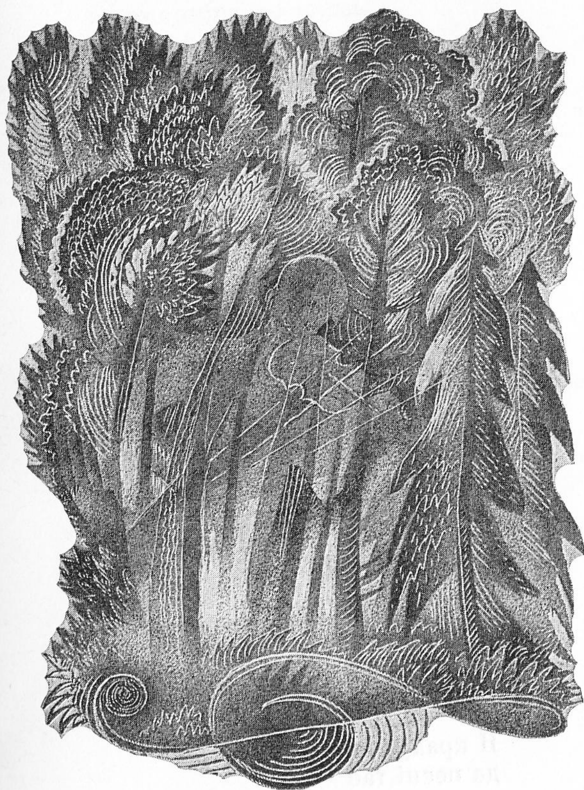

ПЕСНІ ДРЭЎ

САЛАВЕЙ

Ні дождж зарадзіў!
Па ядлоўцах дразды
не трашчаць:
пэўна, ў дзюбы набралі вады.

Да пяра, кіпцюра
вымак птах і звер.
З лісця кроплі
дрыготка ляцяць за каўнер.

Толькі што там за гук —
дзе альшэўе, карчы,
дзе пялёнкай замглёнай —
дажджы, дажджы?

Перазвоны крыштальныя
ручая?
Перашчоўк пералівісты
салаўя?

Я крадуся праз голле
да песні тае —
голле душам халодным
мяне абдае.

У «каленцах»
зіхотна іграе прамень.
Я ж не чую змакрэлых
ні плеч, ні калень...

Асыпаецца ў кроплях
то срэбра, то медзь.
Салавей і ў нягоду
не можа не пецьǃ..

Але што ж варухнулася —
можа, ўваччу?
Мо на пні не гадзюка —
струмень дажджу?

Неахвотна яна
з пня саслізгвала ўбок —
не адводзіла з песні
ўтараплены зрок!

Ртуць халодным струменем
сплыла між куп'я...
Няўжо слухала тут
і яна салаўя?

БАЛАДА ПРА САБАКУ

Конь у лесе вушамі стрыг.
Касавурыўся конь... А ў цішы
падвываў толькі вецер
і з лапін старых
за каўнер закідаў ледзяшы.

Страпянуўся гняды... Можа, снег
паміж лозаў пустых сінеў?
Хвост угнуўшы,
                    сабака бег
і павіскваў каля саней.

Заўпарціўся конь... І стаў!
Ледзяшы за каўнер спаўзалі...
Раптам енкнуў сабака
і ад куста
пакаціўся кулём на сані!

Хіб тапырыў і скігітаў.
З перапуду зубамі пастукваў.
Як ён рукі лізаў!
Як заглядаў
у вочы свайму заступніку!

Поўсць абвісла, бы нехта выскуб.
Збоку — злым аганьком светлякі...
Схамянуўся стары
                    і ў хмызнякі
свайго Лыску шпурнуў
як выкуп!

З бяды вынеслі ногі каня.
З любатой выціраў яго, ў мыле.

Ай ды конь!
Толькі нешта ныла
і заснуць не давала да дня...

Раніцой, ледзь затлела зара,
хтось пашкрабаўся ў дзверы:
— Лыска!.. Лыска!!
А ён жоўтымі зрэнкамі
горка бліснуў,
паглядзеў —
і сышоў са двара.

ВАЎЧЫЦА

З лагва мы ўзялі чацвёра.
Адходзілі —
шэрхла цела:
а раптам да воўчых нораў
і сама яна падаспела?!

Не данёсшы крывавай пажывы,
застыла,
вачам не верачы...
Узяла свежы след па ажынах —
толькі цень мільгануў па верасе...

Гэта шэрая поўсць
ці то лісце?
Мох шарсціўся над пнямі лысымі...
За плячыма ў мяшку таўкліся
ваўчаняты цёплымі пысамі.

Падганяючы нас, скуголілі.
На сляды падаў пах ваўчыны...
Пад калючаю шчэццю голля
мы адно —
ад траіх адлучылі.

Тых —
у вёску.
А гэта —
заложнік!
Мех скігіча пад рыжай ігліцай...
І няўжо здурнець яна можа,
асцярожнасць забыўшы,
ваўчыца?!

Пах дзіцяці...
Пах шроту з урочышча...
Шэры цень на сцяжыну выбег.
Яна бачыла нашае сховішча
і адкрыта ішла на выбух.

ВЫБАР

1

Сям'я ласёў,
учуўшы звера дух,
сарвалася з папасу —
дай бог ногі!
Паперадзе важак сягаў за двух —
каронай на хрыбце гарбатым рогі.

Але адзін прытомлены рагач
пачаў здаваць —
захлябісты, зблажэлы.
Не мог з другімі высціжыцца ўскач —
у гонцы ашалелай.

Нявылінялы,
рваў ён аб сукі
сваю нямогласць —
поўсць на клочча!
І паласнулі па нагах клыкі
з адвечнай праватою воўчай...

2

Выводзіў чараду сваю важак.
Карчэўе тупат біў
дваццаціногі...
Высока нёс ён,
як збавення знак,
арыенцір —
каронай рогі...

Але сачыла ўпотай з хмызняку
пакваністае вока...

Што, апошні?!
Зрок хіжа ўзяў прыцэл — па важаку!
Па важаку!!
І прыгажун кульнуўся на скаку...
Агнём падкошаны...
Каронай рогі...

ПЕСНІ ДРЭЎ

Дрэвы свету
праспявалі столькі песень —
мінорных,
калі на сэрцы у цябе пагана,
віхурных,
калі душой трывогі заўладаюць,
плакучых,
калі не гоіцца цяжкая ростань,
водарна-хмельных,
калі ў табе каханне загняздзіцца...

Адгаманілі ў верхавінах,
здаецца, ўсе сугуччы і паўтоны.
Але зялёная калыска
яшчэ калыша столькі новых песень,
што іх, калі на добры пойдзе лад,
ніколі ў свеце
не пераспяваць
дрэвам і людзям.

* * *

Відавочцы,
пішыце пра сум журавоў —
яны ўсё радзей плывуць караванамі
паўскрай гарадоў,
над імшарамі
заараньмі...
Пішыце пра досвіткі,
яшчэ не задымленыя,
пра лясы парадзелыя,
ды яшчэ неабдымныя,
пра капэлы птушыныя,
васількі ў жыце —
пішыце,
        пішыце...

* * *

Народжаны ў свеце машын,
я, помню, глытаў, захмялелы ад шчасця,
іх чад, іх шызы ўдушлівы дым,
калі наўздагон з хлапчукамі
чапляўся за борт
таго грукатлівага
першага дзіва...

Сёння ж з нетраў
запульсавала ў сталёвых жылах
столькі вогненных акіянаў —
і так яны раскруцілі
на восі старой
Зямлю,
што за яе зялёны борт
з трывогай ухапілася
усё чалавецтва!

* * *

Чаму гэтак вабіць барвовасць
вячэрняга сонца ў блакіце?
Ці шум таямнічы дубровы?
Ці вочкі валошкі ў жыце?

Ці вербы — ў вадзе па пахі?
Ці восеньскі покліч птушыны?
Чаму ўсе і барвы і пахі
так хмеляць
у краі радзінным?

Ці родная свежасць слова?
Пачую і ўвесь прасвятлюся!
Саткана ў адзінай аснове
зямная краса Беларусі.

* * *

Чагось як быццам бы не стала
каля ляснога нашага кута...
Няма буслінага гнязда!
Адклекатала...
Адклекатала...

І ад бярозы той, буслінай,— пень.
Ён пеніцца вясной ад шумавіння.
І страты той няшмат,
ды ва ўспаміне
крылом махае мне бусліны дзень...

ДВА ЦЫКЛОНЫ

Два цыклоны, як два цыклопы.
Ледзь учулі адзін аднаго —
разняліся на паў-Еўропы,
сутыкнуліся:
хто — каго?
Выглядаюць людзі пагоды,
ды не праўдзіцца штосьці прагноз.
Дзве стыхіі —
з захаду, ўсходу —
шуганулі з халодных нябёс.

Пайшлі ўпрысядкі дахі навокал.
Захліснуліся рэкі...
Патоп...
Два цыклоны глядзяць аднавока —
не ўступае цыклопу цыклоп.

Месяц, два...
Ні вясны, ні лета.
Навісь хмар не ідзе на згон.
Апантана прэ з-за паўсвету
на цыклон —
антыцыклон.

КАМАРЫНАЯ АЛЕГОРЫЯ

Што там баюць пра мяне, камарочка,
малалеткам галаву толькі марочаць,
быццам шум з-за мяне учыніўся,
калі хмельны я з дуба зваліўся...
Як жа мог я, камар, з высакосці
пакрышыць, паламаць сабе косці?
Мяне скіньце з завоблачнай кручы —
не патрушчу я ног, я — жывучы!
А вялікі з той кручы сарвецца,
ад яго — толькі мокрае месца.
Або скіньце вы з дуба асілка —
і рыхтуйце асілку насілкі!
Вось і гібель прыйшла мастадонтам,
што не ўмелі лятаць над балотам.
І гіганты стракозы звяліся,
бо не ўмелі хавацца пад лісце.
Назаўсёды у бездані кануў
час гігантаў
і магіканаў...

Я ляжу — нада мной верхавіны,
а ля вуха той спеў камарыны.
Разганяе камар маю стому:
быць пігмеем
ці лепей —
са стромы?

* * *

Мне дадзена глядзець на зорны высеў...
І грэцца думкай... Ці не чуеш ты —
у сузіранні гэтай пекнаты —
як хочацца з Зямлі
прыўстаць да высяў!

Цаню свой міг пад родным небасхілам.
Як трэба мне яшчэ душой дабрэць,
каб хоць імгненне ў свеце прамянець,
а не развеяцца
касмічным пылам.

АНТЫТЭЗЫ

Відаць, не дайсці мне
да ўнутранай згоды...
Стаю перад націскам ста антытэз.
Да цябе я — на споведзь,
маці — прырода.
Да цябе — за парадаю,
ойча-лес...

Я ваш гадаванец, падпасак худы,
відаць, і тады ўжо
крыху безгаловы...
На грудзях, на руках —
нібы воспа, сляды —
з тых дзён, калі лазіў
да гнёзд каршуновых...

А колькі тут голас зрываў на ваўкоў!
Не думаў і сам я,
калі галёкаў,
што гэта жыццё
між бяроз, саснякоў
дае толькі першую горыч урокаў!

Ваўкі сёння зводзяцца —
хоць ты завозь!
Ды толькі пабачу,
як нехта бядуе,
заўважу настырныя вушы ці поўсць —
святая наіўнасць ва мне бунтуе!

Разважце мой клопат,
узлескі, бары.

Даруйце, што сын ваш,
як вецер, бяспутны,
калісьці пакінуў ваш дом без пары,
каб біцца ў пытаннях
адвечна-пакутных...

КАЛЯ СТАРОЙ ПЛАЦІНЫ

Каля старой плаціны,
зашыўшыся у цень,
гляджу, як з-пад насцілу
зялёны б'е струмень.

Умшэлі ў ціне палі.
Спяць воды глыбіні,
што застаўкі ўсе рвалі,
крышылі камяні.

Млын журыцца на пенсіі.
Яшчэ ў муцэ стары,
яшчэ у мулкай пене
сцішэлыя віры.

Ды стоена, ў напоры,
трывожная штодня,
вядзе перагаворы
з плацінай глыбіня.

БАКАВЫ ВЕЦЕР

Разбушаваўся
бакавы вецер —
раве і рве!
Бярозы дол падмятаюць
веццем.
Не вецер — звер.

Бухматы воз
ён растрос на шмоцце —
па сенажаці, ўдаль.
Чароды рыбін
сп'янелі ў чароце —
ў калысцы хваль.

Радыруюць лайнеры —
траса прамая,
ды стала, нібы пятля:
бакавы вецер!
Зямля не прымае,
не прымае зямля!

Бакавы вецер
па свеце віхрыцца,
раве і рве.
З цёмнай кучомкаю —
навальніцай —
на галаве!

МАТЫЛЬ

У трыснягу надрэчным першы промень
разрэзаў цемрыва яго лічынкі —
ад сонца ў сіняй пойме ён аслеп!
І паляцеў у мройны, цёплы ранак,
у сіні дзень свой —
першы і апошні!

Каб гэты дзень пражыць свой матыліны,
ён два гады бездапаможна поўзаў
лічынкаю па днішчы ручаін,
ён два гады збіраўся
ў гэты вылет!

Ах, як гулліва ён кружыў —
наперадзе была, здаецца, вечнасць!
Антэнай вусікаў заслухаўся ў сусвет:
стаяла ціша і грымела неба
(«не наваліся ў дзень мой, навальніца!») —
за дзень жыццё патрэбна абляцець,
нектар з-пад кожнай зёлкі паспытаць,
у пары пакружыцца над вадой,
каб жэрахі,
заўважыўшы той лёт,
панадна ўсплёсквалі
на перакатах...

* * *

Таемнасць першасных перапляценняў
мы спазнаём у стратах, спакваля.
Адною тканкай
лісцяў і карэнняў
спрадвеку пераплецена зямля.

Крані адно звяно
з набраклых парасткаў —
і недзе недарод і невырост.
Тапор ударыць —
спадцішка, па-варварску —
і здрыгане зямля за сотні вёрст!

ГАНЧАР

Ваду ў гляку,
кіслае малако ў збанку,
дух печы з гаючым праменнем,
падпечак з яго сутарэннем,
старадаўнія вежы з мурамі,
жывучую вільгаць пад каранямі,
гліняных бажкоў у храмах
(таго, што Адама зляпіў — таксама!),
пеўня-свісцёлку з гарошынай,
чаны з растворам-рошчынай,
ранне дамоў абуджаных,
хлеба прыпёк прысмужаны —
усё, разам з гэтымі вершамі,
ён важка рукамі вымешвае
і формаў дзівосных свячэнне
шукае на крузе вярчэння
Зямлі.

* * *

Я — сучаснік вось гэтых
крывых, гузаватых дубоў,
што зялёнай градой бураломы спынялі;
гэтай упартай травы, што лезе
са шчылін апаленых камяніц;
залацістай пчалы, што нясе
на ножках кашлатых хлябок для малечы.
Я — сучаснік кожнай жывінкі,
што рассеяна шчодра стыхіяй жыцця...
Падумайце — хіба гэта не важна? —
мы ўсе ў адзін час
разам жывём на зямлі,
глядзім у вочы трапяткіх зор,
спяваем і жалімся ветру і веку,
уздыхаем пад ношай трывог...

О, як даражыць павінны
мы ўсе на зямлі
кроўнасцю гэтай...

УПАР-ТРАВА

Расказваў бацька:
бывае на лузе упар-трава.
Ты — касой!
А яна — толькі прыгнецца,
затрымціць, зазвініць,
да зямлі прыляжа...
Ты з размаху — яшчэ!
Шась!..
Толькі пыл ад грудоўя.
А зялёны кудлаты чуб
прыхінецца і выслізне зноў
з-пад ляза...

Не старайся збіць.
Няхай сярод лугу
застаецца зялёны касмыль.
Гэта — упар!
Скасі — усё роўна,
калі будзеш везці сена,
зачэпіцца за куст
і ўцячэ з воза.

ПАРАНЕНАЯ ЯБЛЫНЯ

Зарадзіла яблыня — параненая яблыня.
Кінуў камень нехта ў першы цвет.
А яна штолета чырванее ядрана.
Гоіць — не загоіць чорны след.

Я абмажу глінай — мо яшчэ паправіцца!
Як сваё калена — шалем абвяжу.
А кара ўсё вышай жабіцца, каравіцца.
А з галіны кожнай — яблык па кашу!

Зарадзіла яблыня. Ці не з прадчування
Год нядоўгіх, злічаных — гэты жар ранет?
Выбух красавання, ядранае ранне
Вынесці спяшаецца ў шырокі свет.

* * *

Праходзіў я
ля нізкіх вокан па завулку:
з-за пыльных шыб зірнулі неўспадзеў,
нібы вясновымі вачыма, кветкі —
рамонкі, ружы і цюльпаны...
Іх майстравалі ўвішна на сталах,
выкройвалі пялёсткі з аксаміту,
з тканіны штучнай, з плюшу.
У ход ішлі фальга, драты, папера.
Тут выраслалі лісце і бутоны
увачавідкі і без чарназёму
зімой і летам,
без каранёў зямных...

Калі трапляю зноў на той завулак,
мяне заўсёды штось бянтэжыць:
як бы гэта абысці цябе,
майстэрня штучных кветак?

* * *

Пабудзіў мяне быццам шорах.
Цень ля стоеных сцен паўзе.
Што за ноч —
ані хмар, ані зорак,
толькі месяц у мутнай смузе.

Ці не сумна табе ў адзіноце —
без свайго акружэння свяціл?
Покуль зойдзем за свой небасхіл,
мы — ў адвечным
кругазвароце...

Ды за рысай і той, апошняй,
я не ўвесь адыду, патану.
Покуль месяц над роднаю пожняй
ноччу будзіць трывожна
ад сну.

* * *

Чаму на квецень — халады?
Сякуць вятры дажджом, як лёдам.
Ды пад ружовасцю вады
у венчыках —
зачацце плоду!

Ідзе там спорнае тварэнне
дзівос жыцця —
там б'е агонь!
Знутры займаецца гарэнне...
Вятрам не астудзіць яго!

Дажджом расквасіла дарогу.
Вясельны ўбор —
пялёсткапад —
ляціць на лужыны...
Ды сад
святкуе хмельна перамогу!

ГОД СПАКОЙНАГА СЭРЦА

Марыйцы

Можа, у свеце і быў такі год,
год спакойнага сонца,
год спакойнага сэрца...
Мне б адзін толькі год без нягод,
поўны з венцамі, быццам вядзерца.

Каб зачэрпнуць з прадонных крыніц,
не расплюхаць,
не ўскаламуціць...
Мусіць, трохі паэты хлусяць,
што мы прагнем адных навальніц.

Дожджык спорны шапоча ў траве.
Ты — як лекар мой ад бяссонніцы.
Я люблю, калі ў хаце суладнасць жыве
і ў сям'і —
год спакойнага сонца!

Хоць бы год,
каб наш свет — без грымот!
Паласнуўшы, маланка ўсміхнецца...
Ты ж, як зорка, вяшчуеш год,
год спакойнага сонца,
год спакойнага сэрца.

ЛАСКАВАСЦЬ

З гадамі мы часцей, часцей,
як лісце, задыхаемся ад смагі.
Сябе мы пераносім на дзяцей.
Самім жа не хапае ўвагі.

Каханую ў штодзённай мітусні,
у спешцы ранішняй, за кавай,
малю у думках быць ласкавай,
як у пялёсткавыя дні.

Ды нестае ні часу, ні пяшчоты
на пераvале летняе пары.
Узятак самы з верасу ў бары.
І гэтак залаціцца хочуць соты!

Ад водару жыцця душа смыліць.
Яшчэ красуюць буйна ў лесе травы.
Якім цябе мне зеллем напаіць,
каб дзень з табой не хмарны быў —
ласкавы!

* * *

Уражаны сустрэчнаю красой,
сябе ўшчуваю —
то паблажліва, то строга.
Мне слова памагае быць з табой
і пазнаваць глыбей сябе самога.

Краса раскалыханых хваль і воч
так часам б'ецца ў бераг мой і раніць,
што я махнуў бы сцежкаю наўзбоч,
ды боязна ў сабе штосьці апаганіць.

На галаву абрушваецца шал
высокіх хваль,
русалак асмялелых....
Навечна целу дадзена душа.
Бяда, калі душу губляе цела!

Расстанне абвастрае боль і зрок.
Іду і ціха гавару з табою.
Я толькі не даваў табе зарок
перад адной спакусніцай —
красою!

* * *

Ты даравала ўсё. Густой травой
хай тое зарасце... Мінуліся ілюзіі.
Свой даўкі боль
і горкі сорам мой
ты мудра не выносіла на людзі.

Маю бяду,
сваю — ўтрая! — бяду
не выстаўляла для спажывы на пасмешышча.
Хоць з мутнаю вадой
крыштальную ваду
перамяшала гэтак недарэчы рэчышча.

Закон ракі...
Я п'ю зноў водар твой!
Ад самага вытоку з дна — свячэнне!
Рака жыцця згубіла б, мусіць, воблік свой,
калі б не знала самаачышчэння.

ТВОЙ ПОКЛІЧ

(Аналогія)

Твой покліч сярод ночы
адкінуў з мяне соннае здранцвенне,
ён працінаў мяне нямым дакорам:
«...Чаму, каханы, гэтак ты бяспечна
пакінуў мяне ў горадзе адну,
адну на доўгія дні, ночы,
сярод пажоўклых сквераў, сцежак,
сярод самоты даўкай і спакусы,
сярод усмешак і вачэй прыліплых —
каханы, на каго мяне пакінуў?
Няўжо ў трывожным прадчуванні
не скаланулася ні разу
тваё сэрца?..

Крый божа, не затрымвайся!
Агонь пакінуў,
а застанеш попел...»

НЕ ШКАДУЙ

Не шкадуй мяне, родная.
Не пішы, калі слова Твайго
чакаю, як ластаўку,
што прыносіць у сэрца вясну...
Не адгукайся, калі клічу Цябе,
разбіваючы рукі і вусны
аб чорныя хвілі самоты, чакання...
Не прыходзь да мяне
нават у мройлівы сон,
покуль даўкі, абвостраны боль
не прамые, нарэшце, вачэй маіх,
не навучыць з надзеяй світальнай
углядацца ў Твой лёс
і штоміг паміраць за Цябе
у пакутна народжаным слове...

* * *

Ці мне можна ў час сустрэчы
Паводзіць так сябе — як калісь?
Ці магу з лугоў надрэчных
падарыць вясну — як калісь?

Ці мне можна будзе ўлетку
ноч блукаць з табой — як калісь?
І ці будуць тыя кветкі
пахнуць хмельна так — як калісь?

* * *

Цябе, мой край,
я толькі распачаў.
Я столькі год цябе ў душы насіў!
Прасіўся ў слова край —
мой абычай,
зялёны неагледжаны масіў.

Я толькі развязаў дзівосны схоў,
крануў смялей
мной не абжыты кут,
дзе кожная сцяблінка ніў, лугоў,
дзе кожная душа людская — цуд!

Гняздоўе неадступных дум, трывог,
паселішча радзінных душ і дрэў,
нібы цяпельца, я ў сабе збярог,
каб хтось са мной
тут сэрца адагрэў.

* * *

Ад сябе не ўцячэш.
Не ўцячэш і ад часу.
Ні ў зялёны куток —
у духмяны настой,
ні ў прыстанішча кніг,
ні ў інтымны настрой.
Ёсць пытанні —
і ты не ўцячэш ад адказу.

Ты ідзеш.... Пад нагамі
пыліцца трыпутнік.
Яму хочацца свежасці рос,
пекнаты...
Ты народжан зямлёю:
не проста наступнік,
ты заступнік
яе хараства, праваты.

Думай, думай —
іначай, навошта ты?

* * *

Закружыліся годы мае,
як вятры ў ліставеі...
Толькі б выказаць мне
квецень і спеласць
палеткаў, садоў...
На прыбаўку гадоў —
да жыцця! —
аніякай надзеі.
Мне б прыбаўку жыцця —
да гадоў...
Жыцця да гадоў!

ЗМЕСТ

ДЗВЕ ПАЭМЫ

ПРЫНАЛЕЖНАСЦЬ

Арочка М.
А 84 Матчына жыта. Паэмы і вершы. Мн., «Маст. літ.», 1978.
128 с. з іл.

Новая кніга паэм і вершаў Міколы Арочкі — пра родную зямлю, пра тыя няпростыя жыццёвыя дарогі, якія ажываюць у трывожных і дарагіх асацыяцыях-успамінах, пра сучасны свет.

Аўтар імкнецца перадаць багацце душы нашага чалавека, яго мнагастайныя адносіны з грамадствам, складаныя ўзаемадачыненні са светам прыроды, з той першароднай гармоніяй і красой, якім заўсёды няпроста самасцвярджацца.

А $\frac{70403-058}{М\ 302(05)-78}$ 39—78 Бел 2

Николай Николаевич Арочко

Материнское жито

Поэмы и стихи

Минск, издательство «Мастацкая літаратура»

На белорусском языке

Рэдактар В. Б. Спрынчан. Мастак І. М. Андрыянаў. Мастацкі рэдактар А. М. Малышава. Тэхнічны рэдактар Т. М. Сокал. Карэктар Я. Ф. Харко.

ІБ № 85

Здадзена ў набор 10.05.77. Падп. да друку 10.03.78. АТ 09621. Фармат 70×90$^1/_{32}$. Папера друк. № 1. Шрыфт абык.-нов. Друк выс. Ум. друк. арк. 4,68. Ул.-выд. арк. 4,25. Тыраж 4900 экз. Зак. 687. Цана 50 кап.

Выдавецтва «Мастацкая літаратура» Дзяржаўнага камітэта Савета Міністраў БССР па справах выдавецтваў, паліграфіі і кніжнага гандлю. 220004, Мінск, Паркавая магістраль, 11.

Паліграфічны камбінат імя Я. Коласа Дзяржаўнага камітэта Савета Міністраў БССР па справах выдавецтваў, паліграфіі і кніжнага гандлю. 220005, Мінск, Чырвоная, 23.